નમસ્કાર ગાંધીનગર

પમરાટ

મને કોઈ ઓળખે નહિ,પણ આપણો વટ છે હો,
મને લખતા આવડે નહિ પણ આપણો વટ છે હો.

સભામાં જાવું ગમે નહીં ને વાહ લૂંટી આનંદ,
મને કરતા આવડે નહિ, પણ આપણો વટ છે હો.

- 'પિયુ પાલનપુરી'

પાથેય

- રમેશ ઠક્કર

લેખનનો લસરકો...

લખાણોની હવે હસ્તપ્રત હોતી નથી..એકસરખી ડિજિટલ પ્રત હોય છે..લેખકો હવે લઘરવઘર નથી હોતા..સુઘડ રહેવાનું હવે એમને ફાવી ગયું છે..શાહી અને ખડિયો તો આમ પણ ગાયબ હતાં હવે સર્જકોની કલમ પણ ગાયબ છે..શબ્દો હવે સ્પર્શથી ટપકે છે અથવા તો બોલીને પ્રગટાવી શકાય છે..એકવીસમી સદીનું આલેખન આભાસી બની ગયું છે..દિલ સામેની દુનિયા હવે વર્ચ્યુઅલ વર્લ્ડ બની ગઈ છે..!

પહેલાં વાચક લેખક માટે તરસતો હતો..એ બક્ષીનો યાર બિરાદર હતો..હવે વાચક દુર્લભ જણસ જેવો છે..લખનારા અનેક છે..વાચક એકમેવ છે..એની સામે કિતાબનો કલરવ નથી..પુસ્તકોનાં ફફડતાં પૃષ્ઠો નથી..એક સ્ક્રીનની આભાસી દુનિયા છે...ખરેખર વાચક રાજા છે..ટેરવાના એક સ્પર્શ થકી એ ભલભલા સર્જકને આગળ ધકેલી મુકે છે..પલક ઝપટમાં ! એક દિલ ઔર સો અફસાને..સર્જકોની છોળ વચ્ચે કોઇ ઓળઘોળ વાચક મળી જાય એ તો કિસ્મત જ ગણાય..!

વાંચન એ માણસની આવશ્યક જરૂરિયાત છે..કાગળ ઉપર અંકિત શબ્દોની મજા પડદા ઉપરના અક્ષરોમાં શોધવી મુશ્કેલ છે..એકસાથે એકદિવસમાં બસો ત્રણસો પાનાંની નવલકથા કે વીસ પચ્ચીસ પાનાંની વાર્તાઓ વાંચવી એ આજની પેઢીને અજાયબી લાગે છે..કોઇ સરસ પુસ્તક વાંચ્યાનો એક પરિતોષ હતો જે માણસને આનંદિત કરી દેતો..ડિજિટલ વાચન ભીતર સુધી સ્પર્શી જતું નથી..એક ઉપરચોટિયો આસ્વાદ એ કેવળ એની ઉપલબ્ધિ હોય છે..

બદલતા જમાનાની તાસીર છે..કિતાબોમાં હવે આકર્ષક તસવીર છે..નયનરમ્ય મુખપૃષ્ઠ હોય છે..લેખક કેવા હોય ? એવું એક અડાબીડ વિસ્મય રહેતું..જેને ધરાઈને વાંચ્યા હોય એવા કવિ કે લેખક કવચિત જ કયારેક મળી જતા..ત્યારે જે અહોભાવ છલકાતો એની વાત જ અનોખી હતી..આજે પુસ્તક હાથમાં આવે એ પહેલાં જ લેખકની આકર્ષક છબીઓ છલકાઇ જાય છે..પુસ્તકનું હવે પ્રાગટય નથી થતું..વિસ્ફોટ થાય છે !

લેખનની એક વિરાસત હતી..સાહિત્યના પ્રવાહો હતા..કોઇ લેખક દાયકાઓ સુધી એકધારા લખતો રહેતો..લેખકોના યુગ હતા..પરંપરાઓ હતી...હવે કદાચ આ બધું લુપ્ત થઇ રહયું છે...લેખનના લસરકા છે..નાની નાની સરવાણીઓ છે..અનેક નામો આવે છે..છવાય છે..ઘડીકમાં વિલાય છે..લેખકોના હવે યુગ નહીં અમુક કલાકો જ હોય છે..મેં પલ દો પલ કા શાયર હું ની વાતના સંદર્ભ બદલાઇ ગયા છે..લખવું એ હજુ પણ એક રોમાંચક વાત છે..પણ લખીને ટકવું એ બાબત હવે એક યાદ સમાન ઘટના છે...

આયારામ - ગયારામની બોલબાલા

તંત્રીસ્થાનેથી...

ગુજરાતની વિધાનસભાની ચૂંટણી જેમ જેમ નજીક આવતી જાય છે તેમ તેમ રાજકીય પક્ષો વધુ ને વધુ ટેન્શનમાં અને 'મોશન' માં આવતા જાય છે. વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી અને ગૃહમંત્રી અમિત શાહ માટે આ ચૂંટણી નાકનો સવાલ બની રહી છે. તો વળી કોંગ્રેસ માટે આ કોફીન ઉપરના છેલ્લા ખીલા સમી ન બની રહે એની ફિકર સેવાઈ રહી છે. એટલે પાળવાં અશક્ય લાગે એવા વચન આપીને રાહુલ ગાંધી ગુજરાતના મતદાતાઓને લોભાવી રહ્યા છે. કોવિડ-૧૯નો ભોગ બનેલા કમનસીબ પરિવારોને ચાર લાખની મદદ કરવાની વાત આસમાની સુલતાની જેવી છે કારણ કે એ રકમ જ એટલી મોટી થઈ જાય કે કોઈ પણ સરકાર એટલી ખેરાત કરવા જતાં ખોટવાઈ જઈ શકે - આખું નાણાંકીય બજેટ જ બગડી જાય. આ ઉપરાંત કેજરીવાલની સ્ટાઈલમાં જ નવી નોકરીઓ અને વીજળી સહિતનાં ઉદાર વચનો આપી કોંગ્રેસ એનું વજૂદ ટકાવી રાખવી હવાતિયાં મારી રહી છે. ભારતીય જનતા પાર્ટીએ છેલ્લા સત્યાવીસ વર્ષથી સતત રાજ કર્યું છે. એને સત્તા ગુમાવી પોસાય એમ નથી, પરંતુ પાટીલ કહે છે એવા મોટા લક્ષ્યાંકો હાંસલ કરવાનું પણ શક્ય નથી. સવિશેષ ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ભાજપ પ્રત્યેનો અહોભાવ ઓસરી રહ્યો છે. પાટીદાર સમાજને સાચવી લેવા પાર્ટી આકાશપાતાળ એક કરી રહી છે. એનો સીધો ફાયદો વર્ષોથી 'ઓબીસી' ની હામી રહેલી કોંગ્રેસને થવાની સંભાવના નકારી શકાય એમ નથી. સૌને ખબર છે કે કોંગ્રેસનું શાસન આવે તો જ પછાત સમાજના મુખ્યમંત્રીની શક્યતા રહેશે. કેજરીવાલની પાર્ટી તદ્દન અજાણી છે. દિલ્હી મોડલ મુજબની કેળવણી અને વીજળી મફત આપવાની 'રેવડી' જરૂર ચગળવી ગમે, પણ ભાજપ કે કોંગ્રેસ જેવું બૂથ લેવલ સુધીનું આયોજન આમ આદમી પાર્ટી પાસે નથી. એથી આ નવા નિશાળીયા જેવા નેતાઓ ચૂંટણી જાહેર થાય એ પહેલાં જ ઉમેદવારોની યાદી જાહેર કરવા લાગ્યા છે. ઉમેદવારી બાબતે કોંગ્રેસે પણ પહેલી જ વાર સ્થાનિક એકમને છૂટો દોર આપવાનું નક્કી કર્યું છે. છેક છેલ્લા દિવસના છેલ્લા કલાકો સુધી કોંગ્રેસનો કયો ઉમેદવાર પાર્ટીનો મેન્ડેટ લઈને આવશે એવી માથાકૂટમાં પડવાને બદલે એ કાર્ય વેળાસર પતી જાય એવું ઈચ્છે છે. છેલ્લા વર્ષો દરમિયાન કોંગ્રેસના નિશાન પર ચૂંટાયેલા ધારાસભ્યો કોઈને કોઈ કારણસર કે પૈસા લઈને કેસરિયો ધારણ કરતા રહ્યા છે. પાર્ટીના હોદ્દેદારો પાર્ટી છોડીને બેફામ નિવેદનો કરવા લાગ્યા છે. હાર્દિક પટેલની વિકેટ ખેરવ્યા પછી ભાજપે અન્ય કેટલાક વગદાર યુવાનોને કેસરિયો પહેરાવી દઈ કોંગ્રેસની રહી સહી આશા પર પાણી ફેરવી દીધું છે. યુવક કોંગ્રેસના પ્રમુખે તો પાર્ટી છોડતી વખતે કરેલું નિવેદન રાજકારણની અધમાધમ ગિરાવટનું ઉદાહરણ બની રહ્યું છે. પોતે દોઢ કરોડ રૂપિયા ખર્ચીને પાર્ટીનું પદ ખરીદ્યું હતું એમ કહેનારા યુવા નેતા વિશે ભાગ્યે જ કોઈ સહાનુભૂતિ જાગી શકે. ભાજપ સરકાર દ્વારા 'આપ' વિરુદ્ધ ચાલી રહેલી ઈડી-ઝુંબેશની વિપરીત અસરો પડી શકે છે. સુરત પર મદાર રાખતી આમ આદમી પાર્ટીને મહેશ સવાલીનો કિસ્સો જરૂર એક લપડાક જેવો લાગ્યો હશે. નરેશ પટેલની અઢવત અંતે તો ઈડી-ઈન્કમટેક્સ - સીબીઆઈની ધાકનું જ પરિણામ હશે, એવી ધારણા મતદાતા બાંધી બેસે તો નવાઈ નહીં!

સૌંદર્ય - હૃદયનું, દેહનું નહિ

સાંજ ઢળી ગઈ હતી. આ કુમુદવન હતું. મોટા સરોવરમાં ભૂરાં કમળો જ થાય. આ બધા ખીલી ગયા હતા. એવામાં ચંદ્ર આવ્યો; ચૂપચાપ, શરમનો માર્યો કુમુદવનમાં સંતાઈ ગયો.

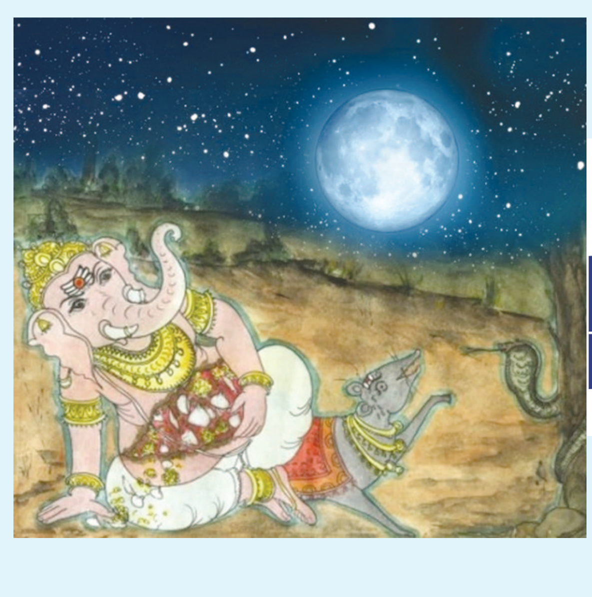

એવું તે શું બન્યું હતું? વાત જાણે એમ બની કે - પ્રજાપતિ બ્રહ્માજી સર્જનકાર્યમાં નિપુર્ણ તો હતા; પરંતુ એના આ કાર્યમાં વારંવાર વિઘ્નો અણધાર્યાં આવી પડે. એ અકળાઈ જાય. અચિંતા, એમને વિઘ્નેશ્વર વિનાયક ગણેશ યાદ આવ્યા. 'વિઘ્નો દૂર કરવા તો એ બેઠા છે.' એમણે ગણેશજીનું શરણ લીધું. ગણેશજી એ તેમને વરદાન આપ્યું. 'જાવ હવે તમે તમારાં કાર્યમાં કોઈ પ્રકારનું સંકટ નહિ આવે.' બ્રહ્માજી રાજી થતાં, જતા રહ્યા. હવે ગણપતિએ કૈલાસ પાછા ફરવા પ્રસ્થાન કર્યું. રસ્તામાં ચંદ્રલોક તો આવે જ. ચંદ્રએ એમને પહેલી વાર જોયા - મૂષક ઉપર સવારી, નાના પગ, મોટું ઉદર, મસ્તક હાથીનું, એમાં પણ એક જ દંતશૂળ. આ જોઈને ચંદ્ર મોટેથી ખડખડાટ હસી પડ્યો. ગણેશજીએ વિચાર્યું - 'આ મૂરખને પાઠ ભણાવવો પડશે.' એણે ચંદ્રને કહ્યું, 'તું રૂપાળો છો. તને તારા રૂપ અભિમાન હોઈ શકે. પરંતુ અભિમાન એટલી હદે ન રાખ - કે તને કાંઈ કુરુપ લાગે; તો તું મશ્કરી કરે. કોઈના પણ અંગવિકારની મશ્કરી ન ઉડાવાય. તું ઊઠીને આવું કરે, તો સમાજમાં ખોટો ધડો બેસે. તારામાં સૌંદર્યને સમજવાની અક્કલ નથી. સૌંદર્ય દેહનું હોય, એ મહત્ત્વનું નથી; હૃદયનું સૌંદર્ય હોય, એ મહત્ત્વનું છે. સમાજમાં દાખલો બેસે; એટલા માટે તને શાપ આપું છું - આજથી કોઈ તારું મુખ નહિ જુએ. અને જોશે, તો એના ઉપર આપત્તિનો વરસાદ વરસશે. જેમ કે મિથ્યા આરોપ સહેવાનો વારો આવે.' ગણેશજી તો શાફ આપીને જતા રહ્યા.

હવે ચંદ્રને ભારોભાર પસ્તાવો થયો. એ શરમનો માર્યો કુમુદવનમાં છૂપાઈ ગયો. અંધકાર છૂપાઈ ગયો, આમાં તો ઋતુચક્ર ખોરવાઈ જાય. દેવો ગભરાઈ ગયા. પ્રજાપિતા બ્રહ્મા પાસે દોડી ગયા. બ્રહ્માજીએ કહ્યું, 'જુઓ ગણપતિનો શાપ છે. મારાથી કાંઈ ન થાય. પણ હું તમને ઉપાય બતાવું છું - ચંદ્ર એમને કઈ રીતે રાજી કરી શકશે.'

બૃહસ્પતિ - આચાર્ય બૃહસ્પતિએ - આ ઉપાય ચંદ્રને બતાવ્યો. ચંદ્ર રાજી થયો. એણે આ ઉપાય અજમાવ્યો. ભાદરવો મહિનો શરૂ થયો. ચંદ્રએ ગણેશજીની ધાતુ પ્રતિમા બનાવી. સુદ ચોથના દિવસે સ્થાપન કર્યું. રોજેરોજ પૂજા કરે. કરગરે, માફી માગે. અનંત ચૌદર આવી. ચંદ્રએ ભાવપૂર્વક પવિત્ર જળમાં વિસર્જન કર્યું.

ગણેશજી પ્રસન્ન થયા. અને કહ્યું, 'તને ખરા હૃદયથી પસ્તાવો થયો. એનો સ્વીકાર કરું છું. હું મારો શાપ પાછો ખેચું છું. સુદ બીજનો ચંદ્ર કોઈ જોશે, તો સમૃદ્ધિને પામશે. ચોથનો ચંદ્ર જોશે, તો આપત્તિને પામશે. પરંતુ ગણેશપૂજન રાખશે, તો આપત્તિ નહિ પામે.' ચંદ્રએ સંતોષ અને આનંદ સાથે ગણેશજીને સાદર પ્રણામ કર્યા.

અંકલે યાત્રામાં પ્રભુને હસતા ને રડતા જોયા !!

'જયશ્રી કૃષ્ણ, પનુભાઈ.... જયશ્રી રાધે....' અઠવાડિયાથી અચાનક અદૃશ્ય થઈ ગયેલા લાલાકાકાએ અમારે ત્યાં આવીને હાજરી પૂરાવતાં કહ્યું....

'અરે, અંકલ.... આવો... આવો....' અમે રેડ અંકલને આવકાર્યા ને પછી પૂછ્યું : 'અચાનક કયાં ગુમ થઈ ગયા હતા તમે ?'

'પનુભાઈ, હું મથુરા - વૃંદાવનની યાત્રા પર ગયો હતો...' કહી એમણે હિંચકે આસન ગ્રહણ કર્યું.

'શું ? તમે ને યાત્રા ?'

'હા.... ભાઈ જવું પડ્યું. મને બાવો ઉપાડી ગયેલો!'

'હેં ? શું ફેંકો છો તમે ! કાકા, બાવો નાનાં છોકરાને ઉપાડી જાય એવું સાંભળ્યું છે પણ...' અમે આશ્ચર્યથી પૂછયું.

'હા... ભાઈ, સાચું કહું છું... '

'બા.વો' એટલે મારો પરદેશ રહેલો મિત્ર બાદરાયણ વોરા.... બા.વો. મને યાત્રાએ લઈ ગયેલો....'

લાલાકાકાએ વાતનો ફોડ પાડ્યો.

'હં..... સમજ્યો તમે યાત્રા કરી પણ બારોબાર પારકે પૈસે પરમાનંદ....' અમારાથી કોમેન્ટ પાસ થઈ ગઈ.

'ના, પનુભાઈ... આને બારોબાર નહીં, સ્પોન્સર્ડ પ્રોગર્મ કહેવાય... અને આજકાલ બધુ સ્પોન્સર્ડ જ હોય છે ને.'

જેમ કે કોર્પોરેટ હાઉસીસ સ્પોન્સર્ડ વાઈબ્રન્ટ ઈવેન્ટને આજકાલ તો મોટા નવરાત્રી મહોત્સવો સ્પોન્ડર્ડ જ નથી હોતા ?' અમારી કોમેન્ટને અંકલે રદિયો આપી દીધો.

'સાચી વાત છે.... અંકલ... '

'ભાઈ, મારી તો ઈચ્છા જવાની નહોતી પણ 'બા.વો' પરદેશ બેઠા બોલ્યો કે હવે ઉંમર થઈ ગઈ છે તો દેશમાં આવી ગોકુળ-મથુરા - વૃંદાવન દર્શન કરવા જઉં છે.' બા.વો. કહે હું ત્યાં કયારેય ગયો નથી, તું બધે ફર્યો હોઈશ તો મને કંપની આપવા અને ગાઈડ કરવા આવવાનું જ છે તારે...'

'પણ અંકલ, તમે પહેલાં મથુરા - વૃંદાવન ગયા હોવ એવું અમારી જાણમાં નથી.'

'તે નથી જ ગયો ને.... પણ મફતમાં યાત્રા થતી હોય તો ના પાડું ખરો?'

'મતલબ કે મફત કા ચંદન ઘસ લે.....' અમારાથી મનમાં બોલાઈ ગયું પણ જાહેરમાં ન નહીં, મનમાં ય વડીલ લાલાકાકાની આમન્યા ને માન જાળવતા અમે કહેવત અધૂરી જ છોડી.... ને પૂછ્યું : 'તો પછી અંકલ તમે તમારા ફ્રેન્ડ 'બા.વો' ને ફેરવ્યા કેવી રીતે ?

'પનુભાઈ, જયા જઈએ ત્યાં એણે રહેવાની વ્યવસ્થા સરસ હોટલમાં ઓન લાઈન કરાવી દીધેલી. એ આરામ કરે કે પરવારે ત્યાં સુધી હું હોટલવાળાને કે બહાર ટેક્ષી રીક્ષાવાળાને કયાં મંદિરો જોવા જેવા છે, બીજે કયાં ફરવા જવું છે એની માહિતી મેળવી લઉં ને ગોઠવી દઉં.'

'વાહ... કેવું પડે, અંકલ..'

'તો પછી બુદ્ધિ કોના બાપની ?'

'તમારા, અંકલ, તમારા જ....' અમે એમને બિરાદાવ્યા...

'અંકલ, યાત્રામાં બહુ મજા આવી હશે ને....' સ્પોન્સર્ડ યાત્રા હશે ને....

હતીએટલે તો વિશેષ.... 'આ છેલ્લું વાક્ય અમે લાલાકાકાને લાભાર્થે ધીરેથી જ બોલ્યા.

'પનુભાઈ, હવેની યાત્રાઓ સરળ થઈ ગઈ છે.... મને લાગે છે કે યાત્રા શબ્દ 'યાતના' પરથી આવ્યો હશે. પહેલાનાં વખતમાં યાત્રાએ જવું કઠિન હતું. જવાના સાધનો ટાંચા, રસ્તાઓ ખરાબ, ઘણા તીર્થસ્થાનોએ કેટલુંય ચાલીને જવું પડતું.... ત્યાં રહેવા, જમાની તકલીફો પડતી. તેથી જ યાત્રા - યાતના હતી. આજે તો બસો . એ.સી. ટ્રેઈન્સ, કાર-રીક્ષા, રહેવા એ.સી. હોટેલ્સને જમવાની સરસ સગવડો મળે છે... તેથી યાત્રાની યાત્રા ને પિકનિકની પિકનિક જેવું થઈ જતું હોય છે.'

રેડ અંકલે યાત્રા વિશેની એમની થિયરી સમજાવી. અને પછી ઉમેર્યું : 'જો કે આજે ય ટ્રેઈનના ટાઈમે સ્ટેશને પહોંચીએ ને ટ્રેઈન કલાકો લેઈટ હોય, છેલ્લી ઘડીએ, પ્લેટફોર્મ બદલાઈ જાય, પ્લેટમાં જઈને ફલાઈટ લેટ હોય એ બધી યાતનાઓ કયારેક વેઠવી પડતી હોય છે.'

'હા... એ ખરું... અંકલ, તમે યાત્રામાં શું ખાસ જોયું - નોંધ્યું ?'

'કહું... પણ પહેલા ચાનું કરો...' કાકાએ એમનો રોજના ક્રમ મુજબ 'ટહેલ' નાખી.

અમે હસીને બૂમ પાડી, અંદર શ્રીમતીજીને અંકલના આગમનની ને ચા પીવડાવવા વિશે જાણ કરી.

'પનુભાઈ, નેતાઓના કાર્યક્રમોમાં કેટલીય જાહેરાતો, હોર્ડિંગો, પ્રચાર કરીને, સ્પેશિયલ બસો મૂકીને, જિલ્લાવાર ઓડિયન્સ ઉઘરાવી લાવવાના ટાર્ગેટ આપીને ભીડ ભેગી કરવી પડે છે જયારે યાત્રાધામમાં આપમેળે જ ભક્તોની ભીડ થઈ જાય છે. દરેક જગ્યાએ ભાવિકોનાં ટોળેટોળાં દર્શન કરવા પડાપડી કરતા જોયા અમે....'

'તે એ તો હોય જ ને, લાલાકાકા.... દેવો -દેવઈઓ તો નેતાઓથી ઉપર કહેવાય !' અમે જણાવ્યું.

'એ જ તો... પનુભાઈ, મથુરા - વૃંદાવનમાં વહેલી સવારે મંગળા, શણગાર, રાજભોગથી લઈ રાત્રે શયન સુધીનાં દર્શનોમાં મંદિરો ભક્તોથી ભરેલાં જોયા... બીજું આટલા બધા ભક્તોને જોઈ રહેલા રાજી થઈ પ્રભુને હસતા જોયા ને પછી પોતાની ઝાંખી માટે - દર્શન કાજે એમને ધક્કામુક્કી કરતા, ઝઘડતા જોઈ પ્રભુ દુઃખી થતા હોય એવું ય અનુભવ્યું... મેં.... જે દેવ પ્રેમ - શાંતિ - સમભાવ - કરુણાનો સંદેશ આપે છે એમના જ ભક્તોને આ બધું વિસરી જતા જોઈ એ કેમ રાજી રહે ?'

'વાજબી વાત છે પણ અંકલ, આપણા આચાર ને વિચારોમાં એકસૂત્રતા કયાં હોય છે ?'

'પનુભાઈ, આ પ્રસિદ્ધ યાત્રાધામોમાં થ્રી-ફોર-સ્ટાર હોટલો જેવી સગવડોવાળા 'આશ્રમો'ને 'ધર્મશાળા' ઓ જોઈને નવાઈ લાગી !' ધર્મસ્થાનકોમાં વિકાસ ઘણો થયો છે પણ લોક જાગૃતિના અને સ્વયંશિસ્તના અભાવે ગંદકી - અવ્યવસ્થા હજી ભારોભાર છે !!' રેડ અંકલે બળાપો કાઢ્યો...

ત્યાં જ શ્રીમતીજી એમના માટે ચા લઈને આવ્યા.... અને અંકલને ચા આપતા બોલ્યા : 'અંકલ, યાત્રાએ જઈ આવ્યા તે પ્રસાદ લાવ્યા છો કે નહીં, અમારા માટે ?'

'અરે હા.... લાવ્યો છું ને.... તમારી અંકલી સૉરી, કાકીએ મને પ્રસાદ આપવા જ મોકલ્યો ને હું વાતોમાં ભૂલી ગયો.' કહેતા ઝભ્ભાના ગજવામાંથી પ્રસાદનું પડીકું કાઢીને આપ્યું.

'કાકા, તમે યાત્રા કરવા જાવ છો એવું કહ્યું હોત તો અમે મંદિરમાં અમારા વતી દર્શન કરવા કહીને ભેટ ધરાવવા પૈસા ના આપત !'

'તે પનુભાઈ, હવે આપો પૈસા... મેં તમારા વતી બધે દર્શન કર્યાં જ હતા ને આ પ્રસાદે ય લાવ્યો છું ને ! પ્રભુ ચરણે ભેટ ધરવા પૈસા આપવા એ તો ધરમનું કામ કહેવાય... ને ધરમના કામમાં ઢીલ ના કરાય... લાવો.... કહી એમણે ચા પીવા માંડી.... ને અમે બંને એમની વાત પર હસી પડ્યા.'

આધ્યાત્મિક જીવન એ મનુષ્યને શાંતિ અને ઈશ્વરની નજીક જવા માટે છે: લિયો ટોલ્સટોય

(૦૯ સપ્ટેમ્બર તેમનો જન્મ દિન છે.)

વિશ્વ આજે ગાંધીજીની ૧૫૦મી જન્મજયંતી ઉજવી રહ્યું છે ત્યારે ભારતમાંથી અંગ્રેજોના શાસનને દુર કરવા માટે અહિંસક સવિનય કાનૂનભંગનો ખ્યાલ ગાંધીજીએ મહાન રૂસી લેખક લિયો ટોલ્સટોય અને હેન્રી ડેવિડ થોરો પાસેથી મેળવ્યો હતો અને તેના દ્વારા તેમણે બ્રિટીશ રાજ્યની હકાલપટ્ટી કરી ભારતને સ્વતંત્ર બનાવ્યું. રશિયાના મહાનચિંતક અને સાહિત્યકાર લિયો ટોલ્સટોયનો જન્મ યાસનાયા-પોલિયાના ગામમાં નવમી સપ્ટેમ્બર ૧૮૨૮માં થયેલો. એરિસ્ટોક્રેટ ફેમિલીમાં આવતા લિયો ટોલ્સટોય એલેક્ઝાન્ડર પુશ્કિનના ચોથા પિતરાઈ ભાઈ હતા.

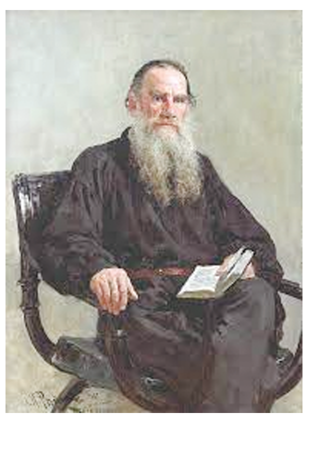

તેમનું સાહિત્ય વિશ્વના અગ્રણી લેખકોમાંનું એક હતું. તેમના દ્વારા લખાયેલ ' વૉર એન્ડ પીસ' અને 'એન્ના કેરેનિના' એ સાહિત્ય જગતની ઉત્કૃષ્ઠ રચનાઓ છે. ધન દોલત બધું હોવા છતાં તેઓ શાંતિ ઝંખતા હતા. ઉત્સાહપૂર્વક રશિયન લશ્કરમાં સેવા આપવા માટે સ્વૈચ્છિક રીતે જોડાયા. આ સૈનિક તરીકેના અનુભવે તેમને જીવનમાં શાંતિવાદી બનાવી દીધા. ૩૪ વર્ષની વયે તેમણે એક ડૉક્ટરની પુત્રી સોફિયા સાથે લગ્ન કરેલ. તેમના લગ્ન જીવનનો પુર્વાર્ધ ખુબ સુખદાયક રહ્યો પણ ઉત્તરાર્ધ ખુબ જ કટુકાપૂર્ણ વિત્યો હતો. આધ્યાત્મિક જીવન એ મનુષ્યને શાંતિ અને ઈશ્વરની નજીક જવા માટે છે, આ અનુભૂતિ તેમને ચર્ચમાં જવા છતાં પણ ના થઈ અને ચર્ચમાં જે ચાલી રહ્યું છે તે જોયું અને જાણ્યું અને ત્યાં થયેલ અનુભવો તેમણે ત્રેસઠ વર્ષની ઉંમરે ' મેડિયેટર 'પુસ્તકમાં નોંધી. અને તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે રશિયન ચર્ચે તેમને બહિષ્કૃત કર્યા અને સરકારે તેમની જાસૂસી કરવાનું શરૂ કર્યું. તેઓ નિરુદેશ, વિચારહિન અને આત્મકેંદ્રીત જીવનને એક પ્રકારનું પાપ માનતા હતા. તેઓ કહેતા કે ભગવાન પોતાની પાસે છે તેને મંદિરોમાં ન શોધો, પોતાને તેની પાસે સમર્પિત કરી દો અને સુખ:દુખથી પર થઈ જાઓ. આવા ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક વિચારો ધરાવતા ટોલ્સટોયે જીવનમાં શાંતિ મેળવવા માટે ૧૮૯૦માં પોતાની સઘળી સંપત્તિ અને પરિવારને ત્યાગી ગરીબોની સેવામાં લાગી ગયા.

સાચી ઈશ્વરનિષ્ઠાથી અપરિગ્રહ આવે છે અને પોતાની તમામ અંગત સુખ-સાહીબી અને મિલકતનો ત્યાગ માગે છે. અને તેથી જ ટોલ્સટોય ૧૯મી સદીનો અંત આવતાં સુધીમાં તો તેમની દરિદ્રો અને અસહાય લોકો પ્રત્યેની તેમણી લાગણી એટલી હદ સુધી વધી કે તેમની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિઓ અને લખાણોમાંથી જે આવક આવતી આવતી તેમાંથી પત્નીને ફકત ભરણપોષણ જેટલા પૈસા આપી બાકીના આ લોકો માટે દાન કરી દેતા હતા. તેમના જીવનના અંતિમ ચાર વર્ષની વાત રજૂ કરતી ફિલ્મ 'ધ લાસ્ટ સ્ટેશન ' ૨૦૦૯માં બની હતી. તેમની નવલકથા ' વૉર એન્ડ પીસ ' લખવામાં પત્નિ સોફીયાએ મદદ કરેલ. આ લખણોની રોયલ્ટી તેઓ ગરીબ અને અસહાય લોકોને આપી દેવા માગતા હતા ત્યારે સોફિયાએ વિરોધ કરેલો તે વાત આ ફિલ્મમાં રજૂ થઈ છે.

તેમનું ચિંતન ખાસ ખ્રિસ્તી ધર્મના સિદ્ધાંતોમાંથી છે. મહાત્મા ગાંધી અને માર્ટિન લ્યુથર કિંગ ઉપર તેમના શાંતિવાદ અને અહિંસાના પ્રદર્શનનો, સરકાર વગરના શાસનના ખ્યાલની અસરનો ઊંડો પ્રભાવ હતો. ટોલ્સટોયના મૃત્યુપર્યત ગાંધીજી અને ટોલ્સટોય એકબીજાને પત્ર દ્વારા નિયમિત મળતા રહ્યા. મહાત્મા ગાંધીજી લીઓ ટોલ્સટોયના ࢩરી ୍ઢ્રૈહ્મર્દ્દૈદ્બ ંક ય્ર્ઙ્ઘ ૈજ ઉૈંરૈહ ર્ૈ પુસ્તકથી ખુબ જ પ્રભાવિત થયા હતા. ભારતને અંગ્રેજોની ગુલામીમાંથી મુક્ત થવા ટોલ્સ્ટોયે નાગરિક કાનૂનભંગની એક રૂપરેખા તૈયાર કરી હતી જે આપણે ભારતમાં આઝાદીની લડતના એક ભાગ? રૂપે સવિનય કાનૂનભંગમાં જોઈ શકીએ છીએ. દક્ષિણ આફ્રિકામાં વસવાટ દરમ્યાન ગાંધીજી શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અને લિયો ટોલ્સટોયના તત્વજ્ઞાનભર્યા લખાણો વાંચતા. ટોલ્સટોયે ૧૯૦૮માં કટ્ટર ભારતીય રાષ્ટ્રવાદીઓને સંબોધીને લખેલા લેખ ર્નીર્ ટ્ટ ૐૈહ્લ્રે એ આપણી સ્વતંત્રતા માટેની લડત માટે ઘણો પ્રેરક અને ઉપયોગી સિદ્ધ થયો હતો. તેમાં તેમણે લખ્યું છે કે: 'હિન્દુસ્તાન ગુલામ હોય તો એમાં દોષ હિન્દુસ્તાનનો જ છે'. તેઓ કહેતા કે લોકોએ પોતાના દુ:ખમાંથી છૂટવા માટે બહારની પરિસ્થિતિ સુધારવાની પંચાતમાં પડવાને બદલે પોતાનું જીવન સુધારવાની જરૂર છે. આ જ સલાહ આપણને ગાંધીજીએ આપેલ. તેમના બે વાક્યો જીવનને સરળ બનાવવા ખૂબ જ ઉપયોગી થાય તેવા છે. ' સમય અને ધૈર્ય બે સર્વાધિક યોદ્ધા છે અને દુનિયા બદલવાનું દરેક વિચારે છે પરંતુ પોતાની જાતને બદલવાનું કોઈ વિચારતું નથી. '

અમીર કુટુંબમાં જન્મ્યા છતાં સાદું, ધાર્મિક નીતિમય જીવન જીવ્યા. અને જીવનભર ચિંતન-ધર્મ-તત્વવિચારનો માર્ગ અપનાવ્યો તેમજ રાજાશાહીના વિઝાતા કોરડા અને ધર્મને નામે શોષાતી કચડાતી રશિયન પ્રજાને આત્મજાગૃત કરી. આધ્યાત્મિક જીવનને વરેલા આ રશિયન ખ્રિસ્તી મહાત્માએ ૨૦મી નવેમ્બર ૧૯૧૦ના રોજ આ દુનિયામાંથી વિદાય લીધી.

(મો.) ૯૪૨૮૨ ૧૯૦૩૧